

Ivo Glavaš
Ivo Šprljan

Utvrdre u šibenskom *campo di sotto* - ostaci kaštela Vrpolje i kule Parisotto

Ivo Glavaš
Ministarstvo kulture
Konzervatorski odjel u Šibeniku
ivo.glavas@min-kulture.hr

Ivo Šprljan
Ministarstvo kulture
Konzervatorski odjel u Šibeniku
ivo.sprljan@min-kulture.hr

Prethodno priopćenje/
Preliminary communication
Primljen/Received: 30. 5. 2016.

UDK
728.81 (497.5 Šibenik)
DOI:

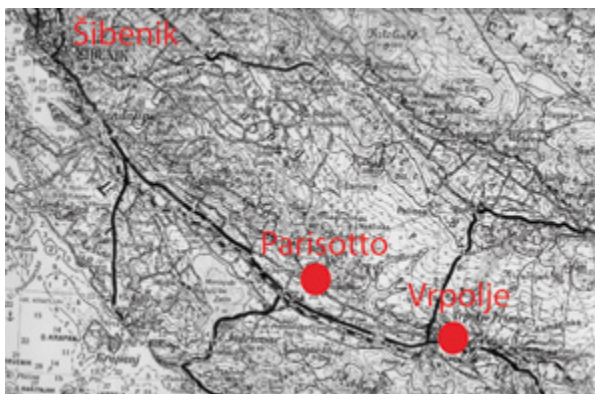
<http://dx.doi.org/10.17018/portal.2016.8>

SAŽETAK: Kaštel Vrpolje i kula Parisotto¹ sagrađeni su u šibenskom Donjem polju za obranu od osmanlijskih provala koje postaju učestale nakon pada Bosne 1463. godine. Taj način izdvojenih fortifikacija potpuno se podudara sa sustavom obrane teritorija ostalih dalmatinskih komuna pod vlašću Venecije. Kaštel Vrpolje nalazio se na samom istočnom kraju Donjeg polja, a kula Parisotto gotovo posred polja. Prvi službeni spomen utvrda u mletačkim službenim izvještajima datiran je u 1520. godinu. Već tijekom Ciparskog rata (1570.-1573.) te utvrde postaju predziđe obrane Šibenika pa su rušene više puta da ne padnu u ruke Osmanlijama, ali i obnavljane ubrzo nakon toga. Čini se da su obje utvrde posve srušene početkom Kandijskog rata (1645.-1669.) i da nakon toga više nisu obnavljane s obzirom na to da su na tim mjestima danas samo skromni ostaci fortifikacija. U radu se analiziraju povijesni podaci u odnosu na ostatke fortifikacijskih elemenata obiju utvrda. Perimetar kaštela Vrpolje nije moguće precizno rekonstruirati bez arheoloških istraživanja, dok za prostor kule Parisotto autori donose detaljan nacrt ostataka.

KLJUČNE RIJEČI: Donje polje, šibenski distrikt, kaštel Vrpolje, kula Parisotto, Ciparski rat, Kandijski rat, Morejski rat

S talni mletačko-osmanski ratovi i prodori Osmanlija na teritorij Venecije, naročito nakon pada Bosne 1463. godine, uzrokovali su veću opću nesigurnost u mletačkoj Dalmaciji pa se grade sustavi samostalnih utvrda za obranu teritorija i stanovništva dalmatinskih komuna.² Utvrdre su, kako to vidimo na primjeru Trogira, Kaštela i Splita, podizali plemići za zaštitu svojih posjeda, ali su građene i jake komunalne utvrde kao što je trogirski utvrda Znoilo u Prgometu te solinski kaštel i splitske komunalne utvrde Kuk i Kamen.³ Utvrđuju se i sela, a poseban je fenomen pojava brojnih utvrda ili utvrđenih ljetnikovaca trogirskih i splitskih plemića u Kaštelanskom polju uz samu morsku obalu koji imaju obrambene bedeme za zaštitu lokalnog stanovništva i cijela bedemom

ograđena sela.⁴ Osobito je pljačkaškim pohodima turske konjice (tzv. akindžija) bilo izloženo šibensko Donje polje (*campo di sotto*). Iz toga su smjera Osmanlije opasno ugrožavali sam Šibenik pa se već od sedamdesetih godina 15. stoljeća šibenski distrikt, osim drugačijom organizacijom i uvođenjem novih rodova vojske, počinje braniti nizom utvrda.⁵ Uza sve obrambene napore, teritorij šibenske komune vojnim se pritiskom Osmanlija stalno smanjuje pa je nakon Ciparskog rata (1570.-1573.) sveden samo na uski obalni i otočni pojas.⁶ Na samoj granici šibenskog teritorija potkraj Ciparskog rata je kaštel Vrpolje koji s obližnjom kulom Parisotto postaje predziđe obrane grada Šibenika (*in somma Verpoglie è antemurale della città di Sebenico*) (sl. 1).⁷ Slična je bila situacija s utvrdom Kamen

1. Položaj kaštela Vrpolje i kule Parisotto na topografskoj karti šibenskog Donjeg polja
Location of Fort Vrpolje and the Parisotto Tower on a topographical map of Donje Polje in Šibenik

2. Prikaz Šibenika iz izolarija Giovannija Francesca Camocija "Isole famose, porti, fortezze, e terre maritime sottoposte alla Ser.ma Signoria di Venetia, ad altri Principi Christiani, et al Signor Turco. novamente poste in luce"
Šibenik depicted in Giovanni Francesco Camocio's *isolario Isole famose, porti, fortezze, e terre maritime sottoposte alla Ser.ma Signoria di Venetia, ad altri Principi Christiani, et al Signor Turco. novamente poste in luce*

koju je sagradila splitska komuna u istočnom dijelu splitskog polja, vrh klisure od 94 metra visine sjeverno od današnjeg Stobreča, a zapadno od rijeke Žrnovnice kako bi nadzirala prostor od planine Mosora do mora.⁸ Prema pisanju Stošića, već u 15. stoljeću u Donjem polju postojala je kula obitelji Dragojević, ali se prvi pouzdani arhivski podatak o kuli odnosi na 1503. godinu, kad Ivan Parisotto potpisuje ugovor s klesarima o poslovima na njegovoj kuli.⁹ Prema Galvaniju, Parisotto je grana šibenske plemićke obitelji Semonicha (Šimunića).¹⁰ Prvi spomen kaštela Vrpolje i kule Parisotto u mletačkim službenim izvještajima je u relaciji kapetana trireme Johannes Maura koji piše 27. ožujka 1520. godine s broda usidrenog u šibenskoj luci.¹¹ Utvrde se u toj relaciji nazivaju kule (*due torri*) Parixoto i Verpoglie, a piše i da kulu Parisotto treba ojačati kurtinom kako bi se sklonilo lokalno stanovništvo.¹² Malatesta IV. Baglioni, plemić i kondotijer iz talijanskog grada Perugie u službi Venecije kao kapetan kopnene vojske (*capitaneus armorum*), oba-

vio je 1524. godine nadzor dalmatinskih fortifikacija i središnjoj mletačkoj vlasti podnio prijedloge za njihovo ojačavanje.¹³ Na teritoriju Šibenika, među ostalim, obišao je utvrde Vrpolje i Parisotto, za koje je ustvrdio da na njima treba hitno obaviti najnužnije popravke kako bi se mogla smjestiti posada stratiota.¹⁴ Stratioti su u Dalmaciji poznati od kraja 15. stoljeća, a organizirani su kao rod kopnene vojske za borbu protiv naglih provala osmanske konjice.¹⁵ U stratiote su iznimno novačeni i domaći ljudi, iako je na to mletačka vlast gledala s neodobravanjem.¹⁶ Nešto opširniji izvještaj o stanju kaštela Vrpolje podnosi 1532. godine Bernard Balbo nakon povratka s dužnosti šibenskog kneza i kapetana. Piše da se u kaštelu Vrpolje nalazi kaštelan s obitelji koji je plaćen sedam dukata mjesečno, ali napominje da treba provesti nužne popravke, podići obrambeni bedem i objekte za stratiote i njihove konje te zgradu za kaštelana.¹⁷ Kaštel Vrpolje očito je važan za mletačku vlast u Dalmaciji, kad ga spominje sindik Antonio Diedo u svojem detaljnom opisu mletačke Dalmacije i Albanije.¹⁸ Stavlja ga na popis trinaest kaštela (*castela*), među kojima su primjerice Budva, Omiš i Novigrad, koje jasno razlikuje od onoga što zove *fortezza* ili *toretta*.¹⁹ Kaštel Vrpolje je tijekom Ciparskog rata bio srušen, o čemu svjedoči relacija generalnog providura za Dalmaciju Feriga Nanija pročitana u mletačkom Senatu 10. prosinca 1591. godine.²⁰ Providur Nani tvrdi da je kaštel odmah nakon sklapanja mira nekvalitetno obnovljen i da bi ga zbog toga trebalo srušiti kako ne bi koristio Osmanlijama.²¹ Očito je Vrpolje bilo preopasno ako padne u ruke Osmanlija, tako da je u vrijeme rata kaštel rušen, a u miru popravljan, o čemu svjedoči niz relacija šibenskih knezova i kapetana tijekom 16. i početka 17. stoljeća.²² Šibenski knez Agostino Moro u svojoj relaciji podnesenoj 4. srpnja 1575. godine nakon Ciparskog rata piše da je stanje kule Parisotto i kaštela Vrpolje tako loše da oboje služi samo najnužnijem smještaju stanovnika Donjeg polja u slučaju turskog napada.²³ Izuzetno je važan izvještaj šibenskog kneza Luke Falijera nakon povratka s dužnosti u Veneciju 9. listopada 1587. godine.²⁴ On detaljno opisuje stanje u šibenskom distriktu i kaštel Vrpolje, za koji kaže da u sredini ima kulu u kojoj stanuju kaštelan i pješništvo, a izvan toga su prostori za konjicu i cisterna.²⁵ Šibenski knez Andrea Soranzo, također nakon povratka s dužnosti, u svojoj relaciji od 12. siječnja 1599. godine, daje opis i dimenzije kaštela Vrpolje i piše da je u kaštelu smješten kaštelan s deset vojnika i kompanijom konjanika koja služi za nadzor polja.²⁶ Osobito je teška bila ratna situacija u šibenskom distriktu tijekom iscrpljujućeg Kandijskog rata (1645.-1669.).²⁷ Već početkom rata 1645. godine, kako svjedoči suvremenik povjesničar Frane Divnić, Šibenčani su od Venecije tražili utvrđivanje dviju ključnih točaka: postojećeg kaštela Vrpolje i brda svetog Ivana iznad Šibenika na kojem će sljedeće godine sagraditi tvrđavu.²⁸ Kad su sljedeće, 1646. godine Osmanlije

iznenada napali Vodice, izvanredni šibenski providur Alojzije Malipijero pokušavao je nagovoriti građane da se sruši kaštel Vrpolje, ali su oni kao protuargument iznijeli podatak da zbog toga što je kaštel bio srušen u prošlom tj. Ciparskom ratu, nisu mogli obrađivati Donje polje pa je gradu prijetila glad.²⁹ Tvrđili su da je kaštel dostatno utvrđen, a da Turci ionako neće dovlučiti topove da ga napadnu, što znači da su bili svjesni toga da kaštel fortifikacijski ne odgovara suvremenim potrebama obrane od vatrenog oružja teškog kalibra.³⁰ Prema Divnićevim podacima, kaštel Vrpolje tada nije srušen, ali kad su počeli pregovori o gradnji tvrđave sv. Ivana i nakon što je generalni providur Leonardo Foscolo pristao na slanje znatne vojne pomoći Šibeniku, Šibenčani pristaju na rušenje kaštela Vrpolje, što je odmah učinjeno.³¹ Providur Malipijero koncentrirao se na obranu samog grada Šibenika, a ne na dubine teritorija, jer je već početkom rata 1646. godine ojačao zidine i preuredio šibenska Velika kopnena vrata.³² I drugi suvremenik Kandijskog rata, mletački povjesničar Girolamo Brusoni, slaže se u pogledu vremena kad je kaštel Vrpolje porušen.³³ Gotovo cijeli Kandijski rat kaštel Vrpolje ostaje srušen, a pred sam kraj rata, 1668. godine, počelo se prvi put razmišljati o njegovoj obnovi.³⁴ Kaštel Vrpolje je kao ključ šibenskog distrikta kameni spoticanja tijekom poslijeratnog utanačenja razgraničenja 1671. godine (linea Nani) između Osmanlija i Venecije na šibenskom području.³⁵ Odredbama ugovora o granicama, kaštel Vrpolje ostaje u posjedu Venecije, ali pod uvjetom da se utvrda ne obnavlja.³⁶ Posljednji spomen kaštela Vrpolje povezan je s pokušajem njegove obnove 1686. godine početkom Morejskog rata (1684.-1699.), ali s obzirom na današnje stanje fortifikacije, čini se da to nikad nije provedeno.³⁷ U Morejskom ratu Venecija je na području Dalmacije bila stalno u ofenzivi pa je pozicija kaštela Vrpolje uskoro postala strateški nevažna.³⁸ Kula Parisotto u svemu slijedi ratnu sudbinu (rušenje i građenje) kaštela Vrpolje, ali se, kako je vidljivo, znatno rjeđe spominje u povijesnim dokumentima. Posljednji put se spominje u izvorima prilikom revizije mletačko-turskih granica u tekstu koji je sastavio Dragoman Salvago 4. rujna 1626. godine.³⁹ Salvago tada za kulu Parisotto (torre Parisotta) ne kaže da je srušena, ali ona nije toliko važna kao kaštel Vrpolje da bi njezino tadašnje stanje Salvago detaljno opisao. Čini se da je kula Parisotto imala i svoju kapelicu.⁴⁰ Prema tome, povijesni podaci upućuju na to da kaštel Vrpolje i kula Parisotto, nakon rušenja u Kandijskom ratu, najvjerojatnije više nisu obnavljani s obzirom na mnogo povoljniju vojnu situaciju u Dalmaciji u vrijeme i nakon Morejskog rata. Na povijesnim grafikama 16. stoljeća kaštel Vrpolje i kula Parisotto pojavljuju se otprilike u isto vrijeme nakon 1570. godine na prikazima šibenskog distrikta Francesca Giovannija Camocija i Šibenčanina Martina Kolunića Rote.⁴¹ Prikaz Giovannija Francesca Camocija pun je detalja napada

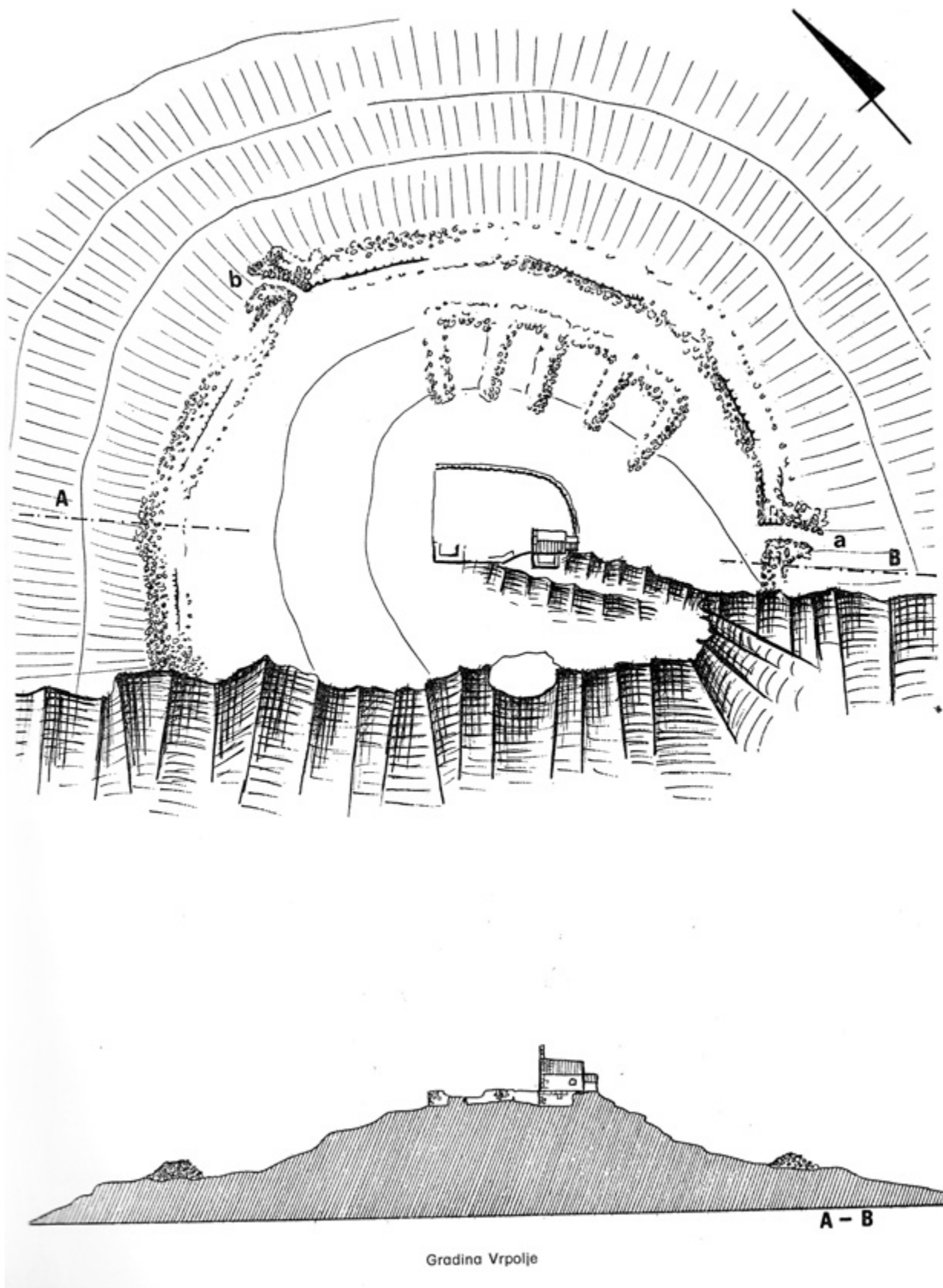

3. Merianov pretisak Kolunićeve karte s detaljem Donjeg polja, kaštela Vrpolje i kule Parisotto (preuzeto iz: MIRELA SLUKAN ALTIĆ, 2007., 36-37)
Merian's reprint of Kolunić's map with a detail of Donje Polje, Fort Vrpolje and the Parisotto Tower (taken from: MIRELA SLUKAN ALTIĆ, 2007, 36-37)

Osmanlija na šibenski teritorij tijekom Ciparskog rata 1571. godine, kako to piše u kartuši u donjem desnom kutu karte. Prostor Donjeg polja označen je kao *campo di sotto*, a kaštel Vrpolje je na gotovo dvostruko višem uzvišenju od kule Parisotto (sl. 2). Na karti su crtane fortifikacije, ali bez tekstualnog obrazloženja. Na Merianovu pretisku Kolunićeve karte obje pozicije označene su kao kašteli, a kaštel Vrpolje nalazi se na znatno višem položaju, što odgovara stvarnom stanju, gdje je kaštel Vrpolje na gotovo trostruko višoj koti od kule Parisotto (sl. 3). Kolunić na prostoru Donjeg polja označava i pozicije danas nestalih povijesnih sela Prodolja i Ogorilice u blizini kule Parisotto.⁴²

OSTACI KAŠTELA VRPOLJE

Ostaci kaštela Vrpolje nalaze se na brdu svetog Ivana iznad naselja Vrpolje na dominantnoj poziciji (kota 175) na istočnom rubu povijesnog *campo di sotto*. Na rubu nekadašnjeg obrambenog bedema nalazi se istoimena crkva sv. Ivana, a oba objekta su unutar prapovijesne gradine kojoj je sačuvan bedem u formi kamenog nasipa u obliku nepravilnog polukruga koji je nastao urušavanjem suhozidne konstrukcije (sl. 4, 5).⁴³ Gradnja suhozidnog bedema nije bila potrebna s južne strane brda jer je taj dio u prapovijesti štice strmom stijenom. Prapovijesni bedem ima ukupnu širinu od tri metra, a građen je tako da su tri reda zidova, od kojih je svaki imao po dva lica, prislonjena jedan uz drugi.⁴⁴ Gradina je imala dva ulaza, jedan na sjeverozapadnoj i jedan na jugoistočnoj strani, koji oblikom podsjećaju na izvijeni hodnik.⁴⁵ S obzirom na to da prapovijesni bedem nije rušen, moguće je da se koristio kao podzid (*falsa bragha*) kaštela tijekom mletač-

4. Skica kaštela Vrpolje s prapovijesnom gradinom (preuzeto iz: ZLATKO GUNJAČA, 1976., tabla XIII)
Drawing of Fort Vrpolje with a prehistoric hillfort (taken from: ZLATKO GUNJAČA, 1976, table XIII)

5. Prapovijesni bedem oko kaštela Vrpolje (snimio I. Glavaš, 2011.)
Prehistorical wall surrounding Fort Vrpolje (photo by I. Glavaš, 2011)

6. Ostaci obrambenog bedema kaštela Vrpolje na južnoj strani (snimio I. Glavaš, 2013.)
Remains of the defensive walls of Fort Vrpolje on the south side (photo by I. Glavaš, 2013)

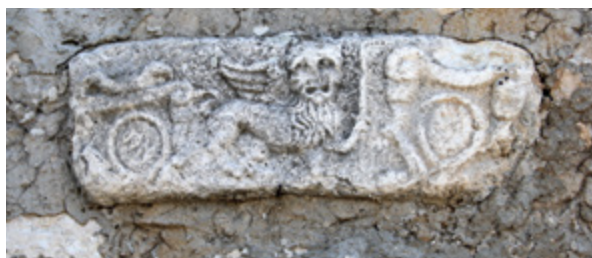
7. Cisterna unutar kaštela Vrpolje (snimio I. Glavaš, 2013.)
Cistern within Fort Vrpolje (photo by I. Glavaš, 2013)

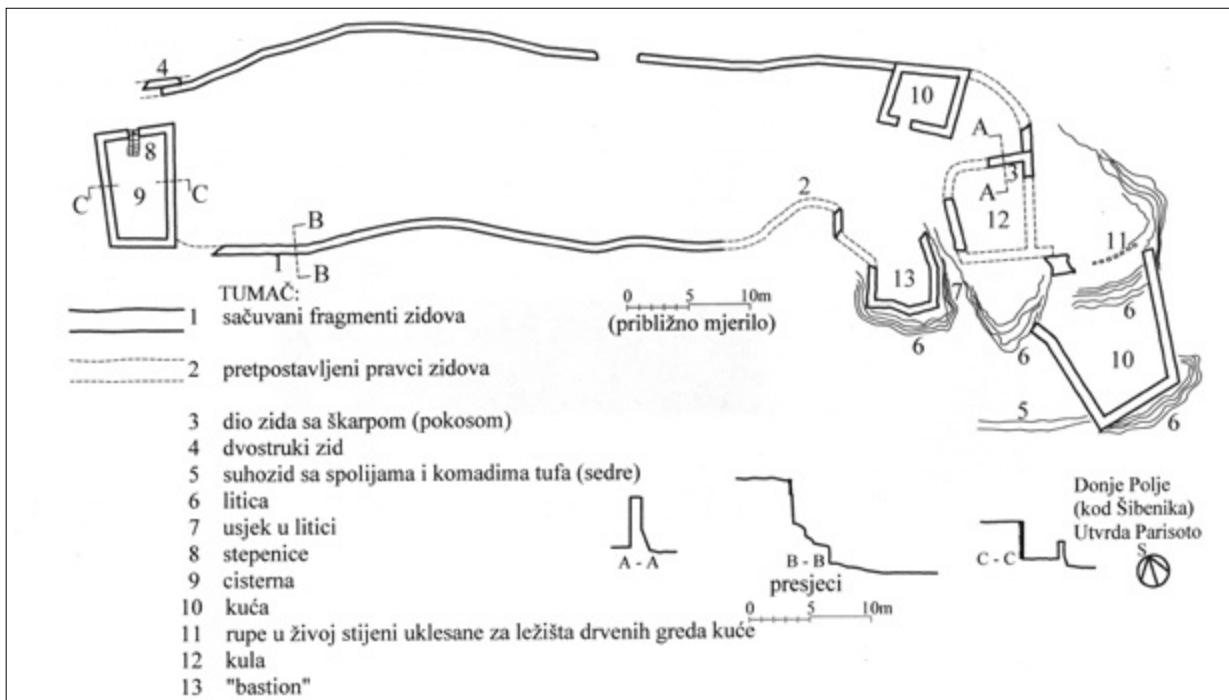
8. Crkva sv. Ivana unutar kaštela Vrpolje (snimio I. Glavaš, 2013.)
Church of St. John within Fort Vrpolje (photo by I. Glavaš, 2013)

ko-osmanskih ratova, o čemu možda indirektno govore i povijesni izvori. U taj prostor bilo je moguće skloniti i stanovništvo u vrijeme neprijateljskih napada. Tako u spomenutoj relaciji od 9. listopada 1587. godine knez Luka Falijer piše da su izvan zidina bile kuće stanovnika Vrpolja okružene jednostavnim suhozidom bez obrambenih kvaliteta.⁴⁶ Šibenski knez Soranzo u spomenutoj relaciji od 12. siječnja 1599. godine piše da je bedeme kaštela zatekao uglavnom izgrađene u suho zbog trošnosti.⁴⁷ Šibenski knez i kapetan Lunardo Giustinijan piše u svojoj relaciji nakon povratka u Veneciju 25. ožujka 1606. godine da je kaštel Vrpolje dijelom popravljen zidanjem bedema u suho.⁴⁸ Nakon posljednjeg rušenja kaštela u Kandijskom ratu, danas se ostaci obrambenih bedema najviše vide na južnoj strani gdje je brdo najstrmije (sl. 6). Zidovi su bili građeni pravilnim uslojenim kamenjem povezanim vapnenim mortom. U podnožju brda svetog Ivana, s južne strane, nalaze se ostaci krupnog kamenja od kojega je utvrda bila sagrađena, a dio kamenja ugrađen je u obližnje kuće u Vrpolju. Je li moguće rekonstruirati prave dimenzije kaštela? Knez Luka Falijer daje prilično detaljan opis gradnje i nekih dimenzija kaštela: obrambeni bedem dijelom je građen vapnenim mortom, dijelom suhozid-

nom tehnikom, a sam bedem je opsega 36 koraka (*passo* - venecijanski paš) i visine dva koraka.⁴⁹ Ako uzmemo u obzir standardni venecijanski korak (paš) od 1,73868 metara ili pet stopa, opseg kaštela Vrpolje, prema Falijeru, iznosi nešto manje od 63 metra.⁵⁰ Ako je Falijer mislio na najveći venecijanski korak od sedam stopa ili 2,43416 metara, onda opseg iznosi gotovo 88 metara. Obrambeni bedem sa svoja dva venecijanska koraka, prema Falijeru nije imponzantan. Njegova potencijalna visina, kad se preračuna u metre, iznosi od 3,5 do 4,9 metara, ovisno

9. Reljef s krilatim lavom sv. Marka i grbovima uzidan u glavno pročelje crkve sv. Ivana (snimio I. Glavaš, 2011.)
Relief with a winged lion of St. Mark and coats of arms built into the front of St. John's Church (photo by I. Glavaš, 2011)

10. Skica prostora kule Parisotto (izradio I. Šprljan, 2016.)
Drawing of the Parisotto Tower (drawing by I. Šprljan, 2016)

o tome računa li se korak od pet ili od sedam stopa. Potpuno je drugačija situacija kad o kaštelu Vrpolje piše i dimenzije donosi šibenski knez Soranzo u spomenutoj relaciji od 12. siječnja 1599. godine: „È di forma quadrata di circonferenza di brazza 130.“⁵¹ Termin *brazza* odnosi se na tzv. mletačku palicu ili pertiku (*brazzonarius*) koja je kao mjera za dužinu prema Kolanoviću iznosila 1,355 metara.⁵² Prema tome, kaštel je prema Soranzu bio kvadrat opsega 176 metara sa stranicom od oko 44 metra. Stošić drži da se radi o pravilnoj pravokutnoj površini dimenzija 70 x 40 metara, što nas dovodi do opsega od čak 220 metara.⁵³ Taj se Stošićev prijedlog opsega kaštela prema ostacima na terenu čini pretjeranim. Prema svemu, teško je bez arheoloških istraživanja odrediti veličinu kaštela, to više što nije jasno što pojedini mletački dužnosnici smatraju dijelovima kaštela.

Unutar kaštela na sjevernom dijelu platoa nalazi se cisterna za kišnicu (spomenuta u povijesnim izvorima) pravokutnog tlocrta kojom se koristila posada kaštela (sl. 7). Cisterna je zidana uslojenim priklesanim kamenjem povezanim vapnenim mortom. Cisterna je potpuno otvorena, tako da je vodu moguće grabiti izravno. Bez istraživanja nije moguće utvrditi kako je cisterna dobivala vodu, niti je na izravnom platou kaštela bez arheoloških istraživanja moguće identificirati postojanje objekata namijenjenih kaštelanu, pješačkoj posadi i konjanicima, kako se to spominje u povijesnim izvorima. Također nije moguće utvrditi mjesto glavnog ulaza u kaštel, ali se pretpostavlja da je to bilo negdje sa sjeverne strane brda svetog Ivana, odakle je bilo lakše pristupiti kaštelu. Kako prapovijesni

ulazi na prostor gradine na brdu svetog Ivana nisu srušeni, već se dobro vide u kamenoj osipini, pretpostavka je da su i poslije korišteni kao ulaz u mogući suhozidni podzid kaštela Vrpolje.

Crkva sv. Ivana koja se nalazi na platou kaštela u jugozapadnom uglu jednobrodna je longitudinalna građevina s pravokutnom apsidom, nepravilne orijentacije okrenuta svetištem prema jugoistoku (sl. 8). Građena je uslojenim kamenjem i izvana grubo fugirana. Krovšte nad lađom i apsidom je dvovodno, u novije vrijeme pokriveno crijepom. U apside je polukružni svod, a lađa ima drvenu krovnu konstrukciju i noviji drveni strop. U središtu glavnog pročelja crkve je jednostavni pravokutni ulazni portal s kamenim dovratnicima i profiliranim kamenim nadvratnikom. Iznad ulaznih vrata uzidan je kao spolija polukružni kameni reljef s prikazom krilatog lava sv. Marka u sredini i po jednim grbom sa svake strane, što bi trebalo značiti da jedan od grbova pripada nekom od šibenskih gradskih kneževa, a drugi je vjerojatno grb kaštelana (sl. 9). Kako je to uobičajeno, lijevi je grb gradskog kneza, a desni kaštelana.⁵⁴ Reljef se zasigurno odnosio na neku od faza obnove ili ojačavanja samog kaštela. Lijevi grb možda je moguće identificirati kao grb mletačke plemićke obitelji Foscarini, kako to misli Stošić, čiji su pripadnici bili kneževi Šibenika u više navrata od kraja 16. do kraja 18. stoljeća pa nije sigurno o kojem se knezu radi.⁵⁵ Ipak, uvažavajući činjenicu da je kaštel Vrpolje sigurno srušen početkom Kandijskog rata i najvjerojatnije više nije obnavljan, u obzir dolaze samo dva pripadnika mletačke plemićke obitelji Foscarini

koji su na dužnosti bili između Ciparskog i Kandijskog rata: Giovanni Antonio, šibenski knez i kapetan od 1581. do 1583. i Girolamo na istoj dužnosti od 1636. do 1637.⁵⁶ Sačuvana je relacija Giovannija Antonija Foscarinija od 26. kolovoza 1583. godine, u kojoj opisuje tešku situaciju u šibenskom distriktu koji su uznemiravali martoloz i uskoci te spominje važnost i loše stanje kaštela Vrpolje.⁵⁷ Do crkve s jugozapadne strane prizidan je objekt vjerojatno u funkciji bratimske kuće od koje se danas vide samo ostaci zidova. Matrikula bratovštine crkve sv. Ivana datira se od 1618. godine, a računi crkve postoje od 1639. godine.⁵⁸ Skromni povijesni podaci i karakteristike objekta ne dopuštaju precizniju dataciju crkve sv. Ivana. Crkva je zasigurno temeljito obnovljena nakon burnog razdoblja mletačko-osmanskih ratova, o čemu svjedoči i naknadna ugradnja reljefne spolije iznad ulaznih vrata kad kaštel više nije bio u upotrebi. Možemo samo pretpostaviti da je crkva uglavnom u jednakim ili sličnim gabaritima kao i izvorni objekt koji je funkcionirao kao crkva mještana naselja Vrpolje i kapela kaštela.

OSTACI KULE PARISOTTO

Kula Parisotto smjestila se gotovo po sredini šibenskog Donjeg polja (povijesnog *campo di sotto*), pola kilometra istočno od srednjovjekovne crkve sv. Lovre, na uzvisini od 59,8 metara. Ispod ostataka kaštela i danas ide prometnica duž Donjeg polja koja povezuje sve važne srednjovjekovne lokalitete. Na suvremenim katastarskim i topografskim kartama dio Donjeg polja južno od ostataka kule Parisotto naziva se Poturan, a istočno Gornji Poturan, što je sve baština prve austrijske katastarske izmjere u prvoj polovici 19. stoljeća, kad su na takve podloge prvi put ušli toponimi s područja Šibenika.

Prostor kule sastoji se od relativno ravnog platoa u obliku izduženog pravokutnika kojem se na istočnoj strani nalazi branič-kula kvadratnog tlocrta (broj 12 na skici), a na istočnoj strani cisterna (broj 9 na skici) približnog tlocrta 6 x 9 metara (sl. 10).⁵⁹ Okvirne tlocrtnne dimenzije toga platoa, uključujući kulu i cisternu, iznose 76 x 18 metara, što je bilo više nego dovoljno za smještaj posade i za sklonište stanovnika okolnih povijesnih naselja. Po obodu platoa relativno dobro su sačuvani bedemi koji su s južne strane oslonjeni na litice (sl. 11). Sjevernom crtom platoa ide nisko sačuvani kameni zid visine oko 50 centimetara i širine oko 80 centimetara. Bedem s južne strane ima debljinu 60 centimetara. Bedemi su građeni priklesanim kamenim blokovima slaganim u horizontalne slojeve. Dok je linija zida na sjevernom dijelu platoa gotovo pravilna, na južnom slijedi konture litice te je prilično nepravilna. Na tom dijelu ističe se poligonalno ispupčenje (broj 13 na skici) koje uvjetno možemo nazvati „bastionom“ utvrde koji je mogao štiti južni zid kule (broj 12 na skici), kao i prilaz južnom zidu (linija 1-2 na skici) (sl. 12). Zidovi „bastiona“ danas su sačuvani na visini od

11. Ostaci bedema kule Parisotto oslonjeni na litice (snimio I. Glavaš, 2015.)

Remains the Parisotto Tower defensive walls leaned against a cliff (photo by I. Glavaš, 2015)

12. Pogled na tzv. bastion s platoa kule Parisotto (snimio I. Glavaš, 2016.)

View of the so-called bastion from the Parisotto Tower plateau (photo by I. Glavaš, 2016)

13. Ostatak branič-kule Parisotto (snimio I. Šprljan, 2016.)

Remainder of the Parisotto defensive tower (photo by I. Šprljan, 2016)

14. Grb s bunarske krune pronađen u arheološkim istraživanjima kule Parisotto (preuzeto iz: KSENIJA KALAUZ, 2000., 45)
Coat of arms from a well found in archaeological excavations of the Parisotto Tower (taken from: KSENIJA KALAUZ, 2000, 45)

oko 120 centimetara. „Bastion“ je na tom mjestu mogao imati funkciju zaštite glavnog ulaza u kulu Parisotto, ali danas to nije moguće potvrditi na terenu. Najvažniji dio toga fortifikacijskog prostora je branič-kula (broj 12 na skici) kojoj je jedan zid sačuvan (presjek A-A na skici) s debljinom od 85 do 90 centimetara (sl. 13). Visina sačuvanog zida je oko 400 centimetara. Zid je izveden od priklesanih kamenih blokova slaganih u horizontalne redove različitih visina. U donjem dijelu vidljiv je blagi pokos (skarpa) koji može biti i statička deformacija jer na zidu kule nema sačuvanog kordonskog vijenca. Na temelju ostataka zidova možemo zaključiti da je kula bila gotovo pravilnog kvadratnog tlocrta približnih dimenzija 7 x 8 metara. Unutar platoa sačuvali su se zidovi manje kuće (broj 10 na skici) koja je recentna građevina. Jednako recentnoj fazi pripada i velika kuća ispod litice (broj 6 na skici) koja ima sačuvanu konturu zidova (također oznaka 10 na karti). Taj objekt je prislonjen uz liticu. Vjerojatno se sastojao od prizemlja, kata i potkrovlja s jednostrešnim krovom. Za grednike krova kuće izvedene su rupe u živoj stijeni (broj 11 na skici).

Povijesni podaci upućuju na dvije faze nastajanja fortifikacije pod nazivom kula Parisotto: najprije je sagrađena branič-kula, koju je prema arhivskim podacima sagradio šibenski plemić Ivan Parisotto 1503. godine, a zatim se u mletačkim izvještajima 1520. spominje važnost gradnje kurtine oko kule koja bi trebala poslužiti zaštitu lokalnog stanovništva.⁶⁰ Od toga trenutka možemo pretpostaviti da je kula Parisotto postala komunalna utvrda. Na taj na-

čin trebalo bi čitati situaciju kule Parisotto na terenu, ali bi trebalo obaviti i dodatna arheološka iskopavanja područja utvrde da bi se potvrdilo postojanje dviju faza, kako nam to sugeriraju povijesni izvori. Ostaci zidova branič-kule na sjeveru, istoku i zapadu ne ukazuju na to da je kula bila otvorena prema bedemom zaštićenom platou utvrde, tj. da je istovremena s njim u jednoj fazi (kao što je to slučaj s okruglom kulom Cambi i bedemom uz nju u Kaštel Kambelovcu), što bi osnažilo tezu o postojanju dviju faza utvrde.⁶¹

Tijekom ograničenih arheoloških istraživanja i čišćenja platoa kule Parisotto, koje su poduzeli arheolozi iz Muzeja grada Šibenika u listopadu i studenome 1998. godine, pronađen je ostatak kamene bunarske krune s uklesanim grbom (sl. 14).⁶² Grb kružnog oblika spojen od dva velika fragmenta sa središnjom obrubljenom vodoravnom gredom i tri ljiljana u visini grede, Kalauz je pripisala mletačkoj plemićkoj obitelji Sagredo.⁶³ Jedini šibenski knez iz mletačke plemićke obitelji Sagredo je Gianfrancesco koji je tu čast obnašao od 1537. do 1539. godine. Sačuvana je njegova relacija nakon povratka s dužnosti u Veneciju 17. svibnja 1539. godine, ali u njoj nema ni riječi o obnovi kule Parisotto, štoviše, knez se žali da nije mogao skupiti dovoljno od nameta na sol kako bi popravio šibenske tvrđave.⁶⁴ Međutim, grb s tri ljiljana na vodoravnoj gredi ima i mletačka plemićka obitelj Querini,⁶⁵ od kojih je u Šibeniku poznato više kneževa i kapetana grada u 17. i 18. stoljeću.⁶⁶ S obzirom na to da je kula Parisotto, kako smo pokazali, sigurno bila srušena početkom Kandijskog rata, jedini pripadnik obitelji Querini koji dolazi u obzir je Francesco, koji je bio knez i kapetan Šibenika od 1632. do 1634. godine.⁶⁷ Grb Querini, vrlo sličan onom nađenom u kuli Parisotto, kod kojega su ljiljani u visini grede, postoji u zabatu bočnog portala župne crkve sv. Jurja u mjestu Mazzorno Sinistro u donjem toku rijeke Po u Italiji koju je 1123. godine podigla mletačka obitelj Quirini (Querini), kako se danas čita s natpisa na bočnom portalu (sl. 15).⁶⁸ Međutim, treba kazati da je grb mogao uklesati i neki od kaštelana na kuli, čime problem postaje znatno složeniji.

ZAKLJUČNA RAZMATRANJA

Kaštel Vrpolje i kula Parisotto nastali su kao reakcija na stalne pljačkaške upade osmanske vojske (naročito nakon pada Bosne 1463. godine) na područje Donjeg polja (*campo di sotto*) koje je bilo od vitalnog značenja za prehranjivanje šibenske komune. Takav sustav obrane u svemu se poklapa s nastojanjima ostalih dalmatinskih komuna pod vlašću Venecije, koje su ugrožavale osmanlijske provale. Tako su primjerice trogirska i splitska komuna sagradile utvrdu Znoilo u Prgometu te tvrđave u Solinu, na Kuku i Kamenu. One su, kao i kaštel Vrpolje i kula Parisotto, štatile lokalno stanovništvo i dubinu teritorija dalmatinskih komuna i u tom kontekstu bile predstraže neprijateljskom napadu na bedeme samih

15. Grb plemićke obitelji Querini u zabatu bočnog portala župne crkve sv. Jurja u mjestu Mazzorno Sinistro u Italiji, URL = [https://commons.wikimedia.org/wiki/File:San_Giorgio,_stemma_Querini_su_portale_laterale_\(Mazzorno_Sinistro,_Adria\).JPG](https://commons.wikimedia.org/wiki/File:San_Giorgio,_stemma_Querini_su_portale_laterale_(Mazzorno_Sinistro,_Adria).JPG)
Coat of arms of the noble family of Querini from the gable of the side portal of the parish church of St. George in Mazzorno Sinistro; Italy, taken from: [https://commons.wikimedia.org/wiki/File:San_Giorgio,_stemma_Querini_su_portale_laterale_\(Mazzorno_Sinistro,_Adria\).JPG](https://commons.wikimedia.org/wiki/File:San_Giorgio,_stemma_Querini_su_portale_laterale_(Mazzorno_Sinistro,_Adria).JPG)

gradova. Kula Parisotto isprva je nastala kao plemićka kula koju prema arhivskim podacima 1503. godine gradi Ivan Parisotto, pripadnik grane šibenske plemićke obitelji Šimunića. Prvi službeni spomen utvrda u mletačkim službenim izvještajima datiran je u 1520. godinu, neposredno nakon čega je i kula Parisotto vjerojatno postala komunalna utvrda. Kad Šibenčani početkom Kandijskog rata (1645.-1669.) traže od mletačkih vlasti utvrđivanje okoliše grada Šibenika, prije svega misle na dvije važne točke: brdo svetog Ivana neposredno iznad grada i kaštel Vrpolje.

Bilješke

1 Šibensko Donje polje u povijesnim se dokumentima na latinskom naziva *campus inferior*, a na talijanskom *campo di sotto*, kako se vidi i na novovjekovnim prikazima šibenskog komunalnog distrikta kao na poznatoj karti iz izolarija Giovannija Francesca Camocija, *Isole famose, porti, fortezze, e terre maritime sottoposte alla Ser.ma Signoria di Venetia, ad altri Principi Christiani, et al Signor Turco.novamente poste in luce*, objavljenog u Veneciji 1574. godine.

2 TOMISLAV RAUKAR, 1982., 98.

3 IVO BABIĆ, 1984., 126, 130; IVAN ALDUK, 2009., 71-81.

4 IVO BABIĆ, 1984., 128-130.

5 JOSIP KOLANOVIĆ, 1995., 59-62.

6 *Isto*, 18. Općenito o Ciparskom ratu koji je počeo napadom turske flote na otok Cipar pod nadzorom Venecije vidi kod: MICHAEL MALLETT, JOHN HALE, 1984., 233-241.

lje. Kaštel Vrpolje i kula Parisotto, o kojoj postoji znatno manje povijesnih podataka, tijekom i između Ciparskog (1570.-1573.) i Kandijskog rata nekoliko su puta rušeni i obnavljani, ali nakon rušenja početkom Kandijskog rata, čini se da više nikad nisu obnavljani, što potvrđuju njihovi današnji skromni ostaci na terenu. Vojna granica je već početkom Morejskoga rata (1684.-1699.) pomaknuta duboko na prostor koji su do tada držale Osmanlije pa za obnovom utvrda u šibenskom Donjem polju više nije bilo strateške potrebe. Nakon prestanka opasnosti od Osmanlija, dio je kamenog materijala s kaštela Vrpolje završio u kućama u obližnjem istoimenom selu. Nije moguće potpuno rekonstruirati perimetar kaštela Vrpolje zbog skromnih ostataka nekadašnjih bedema. Poseban je problem suhozidni prapovijesni bedem koji opasuje cijeli kaštel i njegova funkcija u mletačko-osmanskim ratovima. Naše je mišljenje da je taj suhozidni bedem funkcionirao kao svojevrsan podzid kaštela, a u njega se moglo skloniti i stanovništvo. Obrambeni perimetar kule Parisotto bio je dovoljan za posadu i zaštitu stanovništva okolnih povijesnih naselja. Dva kamena reljefa s grbovima mletačkog plemstva, jedan ugrađen kao spolija u crkvu sv. Ivana u kaštelu Vrpolje, a drugi pronađen u kuli Parisotto tijekom arheoloških istraživanja, nije moguće sa sigurnošću atribuirati ni datirati. Lijevi grb na reljefu ugrađenom u glavno pročelje crkve sv. Ivana u kaštelu Vrpolje mogao bi predstavljati nekog pripadnika mletačke plemićke porodice Foscarini, od kojih u obzir dolaze samo dvojica koja su obnašala dužnost šibenskog kneza i kapetana između Ciparskog i Kandijskog rata. Ako grb uklesan na ostatku kamene bunarske krune, pronađen u kuli Parisotto, pripada nekom od šibenskih kneževa (a ne kaštelanu utvrde), mogao bi to biti Francesco Querini, knez i kapetan Šibenika od 1632. do 1634. godine. ■

7 Tako o kaštelu Vrpolje u svojoj relaciji od 9. ožujka 1604. godine, nakon povratka s dužnosti, piše šibenski knez Lodovico Baffo. Vidi: CRV, VI, 121.

8 Utvrda Kamen služi za obranu splitske komune i za sklanjanje okolnog stanovništva. Značenje Kamena raste nakon što Klis 1537. godine pada u osmanske ruke. Vidi o tome kod: DUŠKO KEČKEMET, 1980., 120-121.

9 KRSTO STOŠIĆ, 1941., 46-47.

10 FEDERICO ANTONIO GALVANI, 1883., 183.

11 CRV, I, 159.

12 *Isto*, 159.

13 ANDREJ ŽMEGAČ, 2009., 30; DARKA BILIĆ, 2014., 359. O životu i vojnoj djelatnosti Baglionija vidi kod: GIOVANI BATTISTA VERMIGLIOLI, 1839.

14 CRV, I, 189.

- 15** JOSIP KOLANOVIĆ, 1995., 60.
- 16** *Isto*, 60.
- 17** CRV, II, 82.
- 18** CRV, III, 28.
- 19** *Isto*, 28.
- 20** CRV, V, 30.
- 21** *Isto*, 31.
- 22** Vidi npr. relaciju šibenskog kneza Vettorea Dolfina od 29. 12. 1597. (CRV, V, 229).
- 23** CRV, IV, 141.
- 24** *Isto*, 397-398.
- 25** *Isto*, 398.
- 26** CRV, V, 270.
- 27** O Kandijskom ratu u Dalmaciji i njegovim posljedicama vidi novije kod: TEA MAYHEW, 2008., 29-48.
- 28** FRANJO DIFNIK, 1986., 70.
- 29** *Isto*, 77.
- 30** *Isto*, 77.
- 31** *Isto*, 78 i 85.
- 32** FEDERICO ANTONIO GALVANI, 1884., 63. O šibenskim Velikim kopnenim vratima jedan od autora Ivo Glavaš piše u radu koji je prihvaćen za objavljivanje u Godišnjaku zaštite spomenika kulture Hrvatske, koji izlazi iz tiska potkraj 2016. godine.
- 33** GIROLAMO BRUSONI, 1673., 98.
- 34** FRANJO DIFNIK, 1986., 287.
- 35** *Isto*, 331-335.
- 36** Vidi izvorni tekst sporazuma o razgraničenju kod: SNJEŽANA BUZOV, 1994., 30.
- 37** KRSTO STOŠIĆ, 1941., 69.
- 38** O tijeku Morejskog rata u Dalmaciji vidi sumarno kod: TEA MAYHEW, 2008., 67-75.
- 39** CRV, VII, 26.
- 40** KRSTO STOŠIĆ, 1941., 47 i 70.
- 41** Ovdje ćemo se koristiti izvornikom izolarija Giovannija Francesca Camocija pod naslovom *Isole famose, porti, fortezze, e terre marittime sottoposte alla Ser.ma Signoria di Venetia, ad altri Principi Christiani, et al Signor Turco.novamente poste in luce*, koji je objavljen u Veneciji 1574. godine. Kartu Martina Kolunića Rote donosimo prema pretisku Matthäusa Meriana iz 1652. godine. Karta se čuva u Hrvatskom državnom arhivu. Merianov pretisak objavila je MIRELA SLUKAN ALTIĆ, 2007., 36-37.
- 42** Načelno o povijesnim naseljima u šibenskom Donjem polju vidi kod: KRSTO STOŠIĆ, 1941., 44. O složenim povijesnim odnosima i ratnim događanjima koja su dovela do promjene stanovništva u selima Donjeg polja na tadašnjoj granici (Ciparski i Kandijski rat) Šibenika prema Osmanlijama vidi kod: KRISTIJAN JURAN, 2015., 163-210.
- 43** Gradinu na brdu svetog Ivana istraživao je i objavio Zlatko Gunjača, ali bez posebnog osvrta na novovjekovni kaštel i odnos prapovijesnih i novovjekovnih bedema. Vidi o tome: ZLATKO GUNJAČA, 1976., 34-36.
- 44** *Isto*, 35 i tabla XV/1.
- 45** *Isto*, 35-36 i table XIII, XV/2, XV/3.
- 46** CRV, IV, 398.
- 47** CRV, V, 270.
- 48** CRV, VI, 135.
- 49** CRV, IV, 397-398.
- 50** O venecijanskim osnovnim mjerama za dužinu vidi kod: MARIJA ZANINOVIĆ-RUMORA, 2008., 105.
- 51** CRV, V, 270.
- 52** JOSIP KOLANOVIĆ, 1994., 191-193.
- 53** KRSTO STOŠIĆ, 1941., 69.
- 54** Vidi npr. kako su raspoređeni plemićki grbovi na šibenskoj tvrđavi sv. Mihovila na sjevernoj poligonalnoj kuli, zatim u ulaznom holu tvrđave sv. Nikole i na Gospinoj kuli na sjevernim bedemima Šibenika u neposrednoj blizini tvrđave sv. Mihovila, JOSIP ČUZELA, 2005., 37, 67 i 85.
- 55** KRSTO STOŠIĆ, 1941., 69.
- 56** FEDERICO ANTONIO GALVANI, 1884., 51.
- 57** CRV, IV, 316-321.
- 58** KRSTO STOŠIĆ, 1941., 69.
- 59** Skica prostora kule Parisotto rađena je tijekom konzervatorskih istraživanja u ožujku 1990. godine, a revidirana je u svibnju 2016. godine.
- 60** Vidi situaciju Nadbiskupskog kaštela u Kaštel Sućurcu gdje je 1392. godine splitski nadbiskup Gualdo najprije sagradio kulu za obranu svojih posjeda i podanika od razornih posljedica sukoba hrvatsko-ugarskog kralja Sigismunda i bosanskog kralja Tvrtka, a čim su Osmanlije u drugoj polovici 15. stoljeća počele ugrožavati taj prostor, splitski nadbiskupi grade obrambeni zid uz kulu, KATJA MARASOVIĆ, 2002., 45-61.
- 61** O okrugloj kuli Cambi i Kaštel Kambelovcu vidi kod: KATJA MARASOVIĆ, 2002., 119.
- 62** ŽELJKO KRŃEVIĆ, 1999., 82; ŽELJKO KRŃEVIĆ, 2001., 155.
- 63** KSENIJA KALAUZ, 2000., 45.
- 64** CRV, II, 148-150.
- 65** VINCENZO CORONELLI, 1706., 88.
- 66** FEDERICO ANTONIO GALVANI, 1884., 80.
- 67** *Isto*, 80.
- 68** *D(eo) O(ptimo) M(maximo) / templum hoc / pietate ac munificentia / Quirinae gentis / anno MCXXIII erectum / a Francisco Grassi ep(iscopus) Clodiensi / die XXVI nov(embris) MCDXLI cosecratum / saeculo XVIII amplificatum / tertio millennio adveniente / vetustate dilabens / anno MMIII restauratum est.* (URL = [https://commons.wikimedia.org/wiki/File:San_Giorgio,_lapide_su_portale_laterale_\(Mazzorino_Sinistro,_Adria\).JPG](https://commons.wikimedia.org/wiki/File:San_Giorgio,_lapide_su_portale_laterale_(Mazzorino_Sinistro,_Adria).JPG)) (1. svibnja 2016.)

Literatura

- IVAN ALDUK, Tvrđava Kuk iznad Kučina, *Tusculum*, 2 (2009.), 71-83.
- IVO BABIĆ, *Prostor između Trogira i Splita*, Trogir, 1984.
- DARKA BILIĆ, I protagonisti dell'edilizia militare in Dalmazia nei secoli XVII e XVIII, *L'architettura militare di Venezia in terraferma e in Adriatico fra XVI e XVII secolo*, (ur.) Francesco Paolo Fiore, Firenze, 2014., 359-379.
- GIROLAMO BRUSONI, *Historia dell'ultima guerra tra' Veneziani e Turchi* vol. I., Venezia, 1673.
- SNJEŽANA BUZOV, Razgraničenje između Bosanskog pašaluka i mletačke Dalmacije nakon kandijskog rata, *Povijesni prilozi*, 12 (1994.), 1-38.
- VINCENZO CORONELLI, *Blasone Veneto*, Venezia, 1706.
- JOSIP ČUZELA, *Šibenski fortifikacijski sustav*, Šibenik, 2005.
- FRANJO DIFNIK, *Povijest Kandijškog rata u Dalmaciji*, Split, 1986.
- FEDERICO ANTONIO GALVANI, *Il re d'armi di Sebenico*, vol. I., Venezia, 1883.
- FEDERICO ANTONIO GALVANI, *Il Re d'Armi di Sebenico*, vol. II., Venezia, 1884.
- ZLATKO GUNJAČA, O kontinuitetu naseljavanja na području Šibenika i najuže okolice, *Šibenik - spomen zbornik o 900. obljetnici*, (ur.) Slavo Grubišić, Šibenik, 1976., 27-58.
- KRISTIJAN JURAN, Morlaci u Šibeniku između Ciparskog i Kandijškog rata (1570.-1645.), *Povijesni prilozi*, 49 (2015.), 163-210.
- KSENIJA KALAUZ, *Grbovi. Zbirka kamenih grbova (katalog izložbe)*, Šibenik, 2000.
- DUŠKO KEČKEMET, Splitska utvrda Kamen, *Prilozi povijesti umjetnosti u Dalmaciji*, 22/2 (1980.), 120-136.
- JOSIP KOLANOVIĆ, Šibenski metrološki sustav u XV. stoljeću, *Arhivski vjesnik*, 37 (1994.), 189-207.
- JOSIP KOLANOVIĆ, *Šibenik u kasnome srednjem vijeku*, Zagreb, 1995.
- ŽELJKO KRNČEVIĆ, Rezultati istraživanja srednjovjekovnih arheoloških lokaliteta na šibenskom području u godini 1997. i 1998., *Obavijesti Hrvatskog arheološkog društva*, 32(2) 1999., 79-86.
- ŽELJKO KRNČEVIĆ, Nekoliko neistraženih srednjovjekovnih utvrda u šibenskom kraju, *Histria Antiqua* 7, Pula, 2001., 145-158.
- ŠIME LJUBIĆ (ur.), *Commissiones et relationes Venetae* (dalje CRV), Zagreb.
- MICHAEL MALLETT, JOHN HALE, *The Military Organization of a Renaissance State. Venice c. 1400 to 1617.*, Cambridge, 1984.
- KATJA MARASOVIĆ, *Kaštelanski kašteli* (doktorska disertacija), Zagreb, 2002.
- TEA MAYHEW, Dalmatia between Othoman and Venetian Rule. Contado di Zara 1645-1718, Roma, 2008.
- TOMISLAV RAUKAR, Komunalna društva u Dalmaciji u XV. st. i prvoj polovini XVI. stoljeća, *Historijski zbornik*, 35 (1982.), 43-118.
- MIRELA SLUKAN ALTIĆ, *Povijesna geografija rijeke Krke. Kartografska svjedočanstva*, Šibenik, 2007.
- KRSTO STOŠIĆ, *Sela šibenskog kotara*, Šibenik, 1941.
- GIOVANI BATTISTA VERMIGLIOLI, *La vita e le imprese militari di Malatesta IV. Baglioni*, Perugia, 1839.
- MARIJA ZANINOVIĆ-RUMORA, Hvarske komunalne mjere za dužinu i površinu kroz stoljeća, *Radovi Zavoda za povijesne znanosti HAZU u Zadru*, 50 (2008.), 105-118.
- ANDREJ ŽMEGAČ, *Bastioni jadranske Hrvatske*, Zagreb, 2009.

Abstract

Ivo Glavaš, Ivo Šprljan

FORTRESSES IN THE ŠIBENIK CAMPO DI SOTTO – THE REMAINS OF FORT VRPOLJE AND PARISOTTO TOWER

Fort Vrpolje and the Parisotto Tower originated as a reaction against constant raids by the Ottoman army that began in the second half of the 15th century in Donje Polje (*campo di sotto*), an area that was of vital importance for the sustenance the Šibenik Commune. Such a defense system was fully compatible with the efforts of other Dalmatian Venice-governed communes that were also in danger from Ottoman incursions. Other than to protect the populations of the settlements in Donje Polje, both fortresses also served as outposts that defended Šibenik against the enemy attacking its defensive walls. Fort Vrpolje was situated in the easternmost portion of Donje Polje, while the Parisotto Tower stood in its midst.

The latter initially originated as a nobleman's residence which, according to archival records, was erected in 1503 by Ivan Parisotto, a member of the Šibenik noble family of Šimunić. The first mention of the fortresses in official Venetian reports dates to 1520, and immediately after that the Parisotto Tower became a communal fortress. As early as the War of Cyprus (1570 – 1573), the two fortresses became outworks of the Šibenik defense system. With the outbreak of the Cretan War (1645 – 1669), the Šibenik population appealed to the Venetian authorities to fortify the town surroundings, principally having in mind two sites: St. John's Hill directly above the town and Fort Vrpolje. Fort Vrpolje and the Parisotto

Tower – about which there is considerably less historical record – had in the period between the War of Cyprus and the Cretan War been demolished and renovated on several occasions. It seems, however, that after they had been brought down in the early days of the Cretan War, they were never re-erected, as confirmed by their meager present-day remains. The Military Frontier was from the beginning of the Morean War (1684 – 1699) moved deep into the territory previously held by the Ottomans, rendering the renovation of fortresses in Donje Polje strategically redundant. After the Ottoman raids ceased, a part of the stone material from Fort Vrpolje ended up in houses of the eponymous local village. It is not possible to fully reconstruct the perimeter of Fort Vrpolje, owing to the scanty remains of former defensive walls. There is a particular problem concerning the prehistorical dry stone defensive wall that encircles the fort, as well as its function during the Venetian-Ottoman wars. This dry stone wall was possibly a kind of sub-wall of the fort, where the local population could also take shelter. Within Fort Vrpolje there is also preserved the original cistern and the church of St. John that was most probably fully reconstructed following the period of the Venetian-Ot-

toman wars. The defensive perimeter of the Parisotto Tower was large enough to house a garrison and protect the population of the surrounding settlements. The basic unit of defense was the defensive tower, and next to it there was a kind of bastion that may have been used to protect the original entrance to the tower. Two stone reliefs with coats of arms of the Venetian nobility – one built into St. John's Church in Fort Vrpolje as spolia and the other found in the Parisotto Tower during an archaeological excavation – are impossible to attribute or date. The left coat of arms built into the front of St. John's Church in Fort Vrpolje may be representing a nobleman from the Venetian family of Foscarini; there are two candidates who served as Šibenik Prince and captain in the period between the War of Cyprus and the Cretan War. If the coat of arms carved on the remains of the stone water well found in the Parisotto Tower did belong to one of Šibenik Princes (a not to the fortress castellan), this could have been Francesco Querini, Prince and captain of Šibenik from 1632 to 1634.

KEYWORDS: *Donje Polje, Šibenik district, Fort Vrpolje, Parisotto Tower, War of Cyprus, Cretan War, Morean War*